

УДК 1.59.9.07.

Є.В. Гейко

СПЕЦИФІКА САМООРГАНІЗАЦІЇ ПОЛІСИСТЕМНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ОСОБИСТОСТІ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Гейко Є.В. Специфіка самоорганізації полісистемної цілісності особистості. У статті на підґрунті результатів теоретичного аналізу й емпіричних даних висвітлюються функціональні структурні складові полісистемної цілісності особистості у студентів гуманітарних спеціальностей, а також студентів майбутніх психологів. Визначаються специфічні особливості власне полісистемної цілісності у майбутніх психологів. «Полісистемна цілісність» вирізняє такі рівні: субмодальності, полярні категорії, біполярні категорії. Визначено, що конструкт «полісистемна цілісність особистості» взаємодіє з внутрігруповими факторами «індивідуально-психологічні властивості» (темпераментально-характерологічні властивості) і «особистість».

***Ключові слова:** гуманітарії, полісистемна цілісність особистості, психологи, цілісність особистості.*

Гейко Е.В. Специфика самоорганизации полисистемной целостности личности. В статье на основе результатов теоретического анализа и эмпирических данных освещаются функциональные структурные составляющие полисистемной целостности личности у студентов гуманитарных специальностей, а также у студентов будущих психологов. Определяются специфические особенности собственно полисистемной целостности у будущих психологов. «Полисистемная целостность» состоит из таких уровней: субмодальности, полярные категории, биполярные категории. Определено, что конструкт «полисистемная целостность личности» взаимодействует с внутренними факторами «индивидуально-психологические особенности» (темпераментально-психологические особенности) и «личность».

***Ключевые слова:** гуманитарии, полисистемная целостность личности, психологи, целостность личности.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими практичними завданнями.

Цілісне пізнання людини я однією з найсуттєвіших тенденцій сучасної психологічної науки. Запропонована концепція є одним з варіантів цілісного підходу до людини з позиції принципів загальної теорії систем. Найважливішими аспектами цілісного пізнання особистості є гетерогенність буття, бесперервність психічного, його поліфункціональність, поліструктурність, системний характер свідомості та його здатність до саморегуляції, активність людини як суб'єкта, зміни, розвиток і саморозвиток.

Внаслідок необхідності встановлення зв'язку між теоретичними положеннями й емпіричними поняттями ми запропонували емпіричне дослідження. Емпіричні дані в подальшому уособлюють підґрунтя нашої концептуальної моделі, стають її першоелементами. Саме кореляційний аналіз, факторний аналіз слугують реалізації зазначеної мети.

Окрім цього, слід відмітити, що проблема модифікації полісистемної цілісності особистості взаємодією індивідуально-психологічних властивостей може бути вирішена за допомогою дисперсійного аналізу. Розглянемо деякі суттєві положення дисперсійного аналізу у контексті нашого дослідження. Власне фактори, статистичні ефекти та взаємодії укладають тезаурус цього засобу.

Останні дослідження і публікації, виділення невирішених питань загальної проблеми, якій присвячується стаття. Цілісність особистості має тенденцію щодо формування впродовж усього життя індивіда. Однак на кожному етапі і у кожному утворенні оформлюється якісно інший склад цілісності (первинна, дифузна, нерозчленована цілісність, зінтегрована, «постдовільна» цілісність (Т. Титаренко); істинна цілісність, динамічна цілісність (Т. Яценко) та ін.). Що взаємопов'язано із особистісними змінами особистості у цілому. Проте структурні питання залишаються відкритими.

Не зазначаючи саме про цілісність, К. Обуховський наполягає на розвитку особистісної організації індивіда як адаптованості до нових і постійно змінюючихся умов. Усі параметри особистості мають розвиватися і удосконалюватися в процесі життєдіяльності індивіду. [9, с. 52 - 53]. Постає питання сутності самоорганізаційних аспектів саморозвитку особистості, які ми намагаємось розкрити у нашому емпіричному дослідженні. Цілісність особистості, що суттєво пов'язана із розвитком особистісної організації також організовується і формується доки існує людина.

Значущою у даному контексті є позиція М. Бахтіна. Вчений відзначав: «Людина ніколи не співпадає з собою. До неї неможна застосувати формулу тотожності: А є А...Справжнє життя особистості здійснюється мов би у точці цього неспівпадіння людини власне з собою, у точці виходу її за межі усього, що вона є як предметне буття, котре можна підглянути, визначити і передбачити мимо її волі, «заочно» [3, с. 69]. Власне самоорганізаційні питання цілісності особистості уможливають вирішення цієї проблеми.

Специфіку розвитку особистості відмічає С. Аверінцев: «Бахтін всіляко підкреслює неготовність, незамкненість усього, у чому є життя, і це були з його боку пошуки шансу боротьби проти тих, хто бажає командувати життям і закрити історію. Біда у тому, що тоталітаризм на свій лад дуже добре знає ціну неготовому, незамкненому, пластичному, має свій інтерес до того, щоб перебільшити ці аспекти суцього, перебільшити їх, оточуючи їх властивим для них емоційним ореолом амбівалентного сміху і ні з чим не завважувальної бадьорості...Дійсність повинна бути пластичною, щоб її можна було узяти і перекроїти. Люди повинні бути неготовими, неповнолітніми, у становленні, щоб їх можна було виховувати і перевиховувати, «перековувати»; з ними нема чого рахуватись, їх не треба приймати серйозно, але їм не слід сумувати, тому що у них все попереду – як у дітей. На мові сталінської епохи просування за кар'єрними ступенями називалось «зростанням» - людина зобов'язана «зростати» до сивого волосся» [1, с. 480-482]. В такий спосіб самоорганізація полісистемної цілісності особистості дозволяє розкрити специфіку самоздійснення особистості.

Отже, можна говорити про відносну незавершеність особистості і про динаміку становлення самоорганізації цілісності особистості впродовж онтогенезу. Тобто, розвиток і формування цілісності особистості є процес у процесі. Незавершеність розвитку є підґрунтям для формування цілісності. Неможна досягти цілісності раз і назавжди. Цей процес супроводжує особистість протягом життя. Тобто виокремлюються етапи розвитку особистості для котрих характерний той або інший тип цілісності. Втім слід говорити і про справжню цілісність яка має схожі властивості із зрілістю особистості, а саме єдність фізично-душевно-духовного розвитку особистості. Наскільки особистість досягає певної єдності на тому або іншому етапі вікового та психологічного розвитку, можна говорити про справжню цілісність чи про той або інший тип цілісності.

Формулювання цілей і постановка завдань статті. На сьогодні не достатньо ґрунтовних теоретичних й емпіричних досліджень, що розкривають функціональну структуру цілісності особистості. Втім ми вважаємо за необхідне визначати полісистемну цілісність особистості, обстоюючи багатограність й вимірність даного феномену. Результати емпіричного дослідження ми запропонували у нашій статті.

Фактор або незалежна змінна (змінні), що спричинює зміни залежної змінної (змінних). Фактор складається з декількох рівнів. «Полісистемна цілісність» вирізняє такі рівні: субмодальності, полярні категорії, біполярні категорії.

Статистичний ефект (статистичний вплив) фактору є зміна залежної кількісної змінної. Фактор спричинює ефект, що має прояв у різниці між «рівнями» фактору за цією залежною змінною. Дисперсійний аналіз (ANOVA) дозволяє здійснювати обчислювання з однією залежною змінною). Втім, дисперсійний аналіз (MANOVA) уможливорює обчислювання з декількома залежними змінними, навіть з їх взаємозв'язками.

Верифікація гіпотетичної моделі передуює тестування міжгрупового і внутрігрупового факторів. Коли ці фактори взаємодіють можна стверджувати про підтримку гіпотетичної моделі. Так, нам важливо перевірити, що полісистемна цілісність особистості взаємодіє з внутрігруповими факторами «Індивідуально-психологічні властивості» (темпераментально-характерологічні властивості) і «Особистість» (особистісні властивості, що утворюють цілісність особистості за концепцією Л. Сонді). У статті ми викладемо частину результатів наших досліджень, спрямованих на визначення особливостей функціональної структури полісистемної цілісності особистості.

Виклад методик і результатів досліджень. У ході аналізу емпіричних даних зв'язку кожного із параметрів полісистемної цілісності із властивостями особистості необхідно спочатку їх висвітлити окремо, а потім віднайти інтегральні поєднання самоорганізаційних параметрів. Тому ми розглянемо лінійні і нелінійні зв'язки особистісних рис з кожним із структурних одиниць полісистемної цілісності особистості, а саме показниками «субмодальність» та «полярна категорії», «біполярні категорії».

За методикою Л. Сонді «Портретні вибори» представлено такі показники: S – вектор сексуальності, P – вектор пароксизмального потягу, Sch – «Я» - потяг, C – вектор контактного потягу. Тому при подальшому інтерпретуванні результатів ми розглянемо окремо групи студентів-гуманітаріїв і студентів-психологів, а також сукупну вибірку.

Варто відзначити, що слабо виявлені лінійні зв'язки «полісистемної цілісності-нецілісності» із характерологічними рисами (коефіцієнти кореляції низькі, проте статистично достовірні).

У процесі аналізу співвідношення характеристик полісистемної цілісності із характерологічними властивостями особистості, як вже зазначалося, виявлені відмінності на вибірці студентів-гуманітаріїв і студентів-психологів.

За допомогою кореляційного аналізу ми виявили статистично значущі зв'язки параметра «полісистемна цілісність-нецілісність» (показник вектору) із такими особистісними чинниками.

На вибірці студентів-психологів: О («схильність до почуття провини – самовпевненість») – 0,24 ($p < 0,001$); на вибірці студентів-гуманітаріїв: І («м'якосердечність – реалістичність») – 0,28 ($p < 0,001$). На сукупній вибірці студентів-гуманітаріїв та студентів-психологів: О («схильність до почуття провини – самовпевненість») – 0,19 ($p < 0,001$); І («м'якосердечність – реалістичність») – 0,17 ($p < 0,001$); Q² («самостійність – залежність від групи») – 0,20 ($p < 0,001$); Т («ригідність – гнучкість») – 0,21 ($p < 0,001$).

Одержані результати свідчать, що «полісистемним цілісним» студентам-психологам більш «притаманна впевненість в собі» («О»), «полісистемним цілісним» студентам-гуманітаріям «реалістичність» і «практичність» («І»). За сукупною вибіркою ми виявили, що «полісистемна цілісність особистості» субмодальність статистично достовірно пов'язана з «упевненістю в собі», «соціальною сміливістю», «реалістичністю», «ригідністю» й водночас «соціальною залежністю».

За результатами кореляційного аналізу зв'язку «цілісність особистості» з рисами особистості (методика Л. Сонді «Методика портретних виборів» МПВ, модифікація Л. Собчик) показники: S-вектор – бажання міжстатевої близькості; P-вектор – пароксизмальні потяги або вектор демонстративності; Sch-вектор - Я-потяг, Я-стимули («мати або бути»); C-вектор – соціальний потяг (потяг до контактів).

На вибірці студентів-психологів: Q³ («високий – низький самоконтроль поведінки») – 0,26 ($p < 0,001$); На вибірці студентів-гуманітаріїв: В («високий інтелект – низький інтелект») 0,29 ($p < 0,005$); шкала «інтроверсія» 0,27 ($p < 0,005$); На сукупній вибірці: Q¹ («гнучкість – ригідність») – 0,15 ($p < 0,005$); Сенситивність – 0,15 ($p < 0,005$).

Одержані результати свідчать, що «емоційним» студентам-психологам властивий низький рівень самоконтролю поведінки («Q³»), а «емоційним» студентам-гуманітаріям – інтровертованість та високий рівень інтелектуального розвитку. Сукупна вибірка демонструє, що висока «емоційність» у структурі цілісності особистості пов'язана із ригідністю і сенситивністю.

Також слід зазначити, що виявлений зв'язок між «емоційністю» та «самоконтролем поведінки» є досить важливим положенням, що дозволяє зробити суттєві висновки стосовно психологічної природи полісистемної цілісності студентів-психологів, а саме: особливості самоконтролю взаємопов'язані із аналітичним та синтетичним стилями мислення студентів. Тобто особам із переважанням аналітичного стилю менше властивий самоконтроль, ніж із синтетичним.

Окрім цього, значущою є відзначена кореляція між «фактором h» потяг до життя (любов, ніжність, відчуття наповненості життя) й «залежністю від групи». Імовірно, тут важливо враховувати професійне середовище, що визначає необхідність поєднання конформності і потягом до життя студентів-психологів.

На основі одержаних даних можна здійснити певний психологічний опис співвідношення «фактору h» й особистісних рис відповідно із урахуванням специфіки вибірки – студентів-гуманітаріїв та студентів-психологів. На підставі статистично значущих лінійних кореляцій можна виокремити декілька особистісних лінійних кореляцій, пов'язаних із полюсами «фактору h».

Отже, «фактор h» індивід, представлений у полісистемній цілісності особистості студентів: упевненість в собі, у власних успіхах і можливостях, життєрадісність; практичність і реалізм й більша довіра раціональним аргументам. Відповідальність, незалежність, проте думка групи є досить важливою й визначає його поведінку. Тобто «фактор h» у структурі полісистемної цілісності особистості має прояв у студентів-психологів у сміливості, активності у поєднанні із ригідністю та соціальною залежністю. Означена категорія досліджуваних більше поважає прийняті ідеї, власні думки, способи реалізації, дії виявляють терпіння до традиційних труднощів. Для «фактор h» студентів-психологів характерним є високий рівень інтелекту і незалежності.

Отже «фактор h» як структурна складова полісистемної цілісності особистості демонструє на сукупній вибірці студентів-гуманітаріїв та студентів-психологів статистично значущі, але слабкі кореляції із ригідністю та сенситивністю. Тобто «фактор h» студента-психолога виявляє напруженість, а студент-гуманітарій – інтровертованість, високий рівень інтелекту, відповідальність.

Таким чином, «фактор h» не випадково поєднується із певними характерологічними рисами, однак характер та щільність зв'язків можуть варіювати в різних групах за професійним або індивідуально-типологічним критеріями.

За результатами кластерного аналізу, ми припустили, що характеристики факторів можуть бути пов'язані із характерологічними рисами особистості і з особливостями стратегії самоорганізації полісистемної цілісності особистості нелінійно. Задля виявлення можливих зв'язків такого роду ми застосовували однофакторний дисперсійний аналіз, реалізований в програмі для статистичної обробки даних Statistica 5.5A (Breakdown & one-way ANOVA). Тобто показник фактору виступає як незалежна змінна і є підґрунтям для розподілу досліджуваних кожної категорії (студентів-гуманітаріїв та студентів-психологів) на три групи: 1 – з низькими значеннями змінної (нижній квартиль); 2 – із середніми значеннями; 3 – з високими значеннями (верхній квартиль). Також було проведено аналіз варіації усіх змінних (тобто особистісних методик) для трьох груп «фактор h+», потім для трьох груп «фактор h-».

Відтак, «фактор h» на вибірці студентів-гуманітаріїв виявляє значущі зв'язки із: інтроверсією ($p=0,02$), соціальною сміливістю ($p=0,05$), недовірою ($p=0,06$), соціабельністю ($p=0,03$), соціальною бажаністю ($p=0,03$).

Так «фактор h+» й «фактор h-» студенти-гуманітарії є більш інтровертованими, ніж досліджувані із амбівалентним значенням фактору h. Проте середні показники

демонструють більш виражену «залежність від групи» у порівнянні із «граничними» типами.

Втім «фактор h+» більш довірливі, орієнтуються на взаємини в групі, ніж на себе. Для них характерною є соціальна бажаність під час відповіді на запитання. Така тенденція також має прояв у студентів-гуманітаріїв із «фактор h+»; «фактор h-» студенти-гуманітарії відрізняються самодостатністю й меншою залежністю від групових норм, а «фактор h+» більш терплячі, довірливі й соціабельні.

На вибірці студентів-психологів «фактор h» виявляє суттєві нелінійні зв'язки із: самовпевненістю ($p=0,0001$), соціальною сміливістю ($p=0,004$), рівнем інтелекту ($p=0,03$), домінантністю ($p=0,05$), схильністю до соціально бажаних відповідей $p=0,07$).

«Фактор e» - студентам-психологам притаманний високий рівень інтелекту, впевненість у собі, соціальна сміливість, домінантність. «Фактор e+» більш схильні до проявів почуття провини, соціальної скутості, разом з тим їм властива самодостатність.

Отже, схожість двох вибірок (студентів-гуманітаріїв та студентів-психологів) виявилася в тому, що «фактор e+» на відміну від «середніх» і «фактор e-» демонструють соціальну скутість і високу соціальну бажаність відповідей.

«Фактор p» на вибірці студентів-гуманітаріїв за показником «фактор p-» виявляє суттєві зв'язки з: сенситивністю ($p=0,05$), мрійливістю ($p=0,07$). За показником «фактор s+» з: рівнем інтелекту ($p=0,02$), м'якосердечністю ($p=0,05$)

Отже, «фактор hu» є більш сенситивними, ніж «диференційовані», які відрізняються найменшою сенситивністю. «фактор hu+» виявляють високий рівень інтелекту, меншу вразливість, вони більш раціональні, реалістичні. У «фактор hu-» краще розвинена уява, водночас, у «фактор hu+» показник «уяви» набагато підвищується.

На вибірці студентів-психологів «фактор k» за показником «фактор k+» пов'язана із: активністю ($p=0,02$), самодостатністю ($p=0,02$), самоконтролем ($p=0,04$), ригідністю ($p=0,2$), інтелектом ($p=0,1$).

Таким чином, «фактор k-» студенти-психологи виявляють менший рівень самоконтролю в поведінці у порівнянні із «фактор k+», характерною є раціональність, переважання логіки над почуттями.

Досліджувані із середнім рівнем «фактор k» відрізняються активністю, життєрадісністю, залежністю від групових норм. Граничні типи – «фактор k+» і «фактор k-» – серйозні, більш напружені й самодостатні.

Для з'ясування того, які індивідуально-психологічні характеристики є взаємопов'язаними з факторами цілісності й структурними складовими полісистемної цілісності, було проведено кореляційний аналіз і порівняння психологічних рис груп – «фактори цілісності» і «структурні одиниці полісистемної цілісності» особистості. За результатами кореляцій психологічних показників за зазначеними показниками було встановлено статистично значущі зв'язки.

Керуючись отриманими кореляціями можна зробити висновок, що загальними характерологічними передумовами становлення цілісності та полісистемної цілісності особистості є: сприйняття нового, наявність інтелектуальних інтересів; сенситивність,

чутливість, повага до цінностей, конформність; безпосередність і прямолінійність; серйозність, розсудливість; упевненість в собі, відсутність депресивних тенденцій; висока вимогливість до себе й оточуючих, цілеспрямованість; невисока «понятійна диференційованість».

За нашими спостереженнями, самоорганізації полісистемної цілісності особистості передують: вимогливість до себе та оточуючих, відсутність депресивних тенденцій, а також упевненість у собі, власній компетентності, цілеспрямованість, інтелектуальних потреб.

Окрім цього, слід відзначити, що передумовою самоорганізації полісистемної цілісності особистості студентів-психологів є гнучкість, логічність.

Розглянемо більш докладніше означені показники в різних вибіркових сукупинах.

Передусім варто відзначити, що ми виокремили найчастіше використовувані форми реагування в таких сферах життєдіяльності, як: родина; взаємини з однолітками; взаємостосунки зі значущими за статусом (викладачі; адміністрація); навчальна діяльність; здоров'я.

Також ми з'ясували особливості стратегій поведінки: адаптивні (активне здолання, альтруїзм); частково адаптивні (пошук соціальної підтримки, відволікання); неадаптивні (ізоляція, компенсація із використанням допінгових засобів, втеча від реальності).

Когнітивні стратегії: адаптивні (пошук рішення проблеми, надання смислу); частково адаптивні (орієнтація на значущих інших, збереження апломбу, неприйняття); неадаптивні (уникання проблеми, розгубленість).

Афективні стратегії: адаптивні (емоційна сконцентрованість); частково адаптивні (пошук емоційної підтримки, емоційна розрядка); неадаптивні (придушення почуттів, почуття провини, агресивність, покірність).

Отже, найоптимальніші стратегії поведінки застосовуються студентами-гуманітаріями у сферах сімейних стосунків та взаємин з однолітками. Проте надпроблемними і неефективними виявляються стратегії у навчальній діяльності та у сфері здоров'я.

Часткова адаптивність виявляється в усіх сферах суттєво важливих для життєдіяльності. Водночас тривожним моментом є той, що неадаптивність як найменш оптимальна стратегія поведінки студентів-психологів співвідноситься саме із такими сферами як навчальна діяльність та здоров'я.

Проаналізуємо більш докладно одержані нами емпіричні дані. У студентів-гуманітаріїв й у студентів-психологів найадаптивніші стратегії мають прояв у сфері сімейних відносин. Тобто більш адаптивними студенти гуманітарії і психологи є саме до складних родинних ситуацій, що виникають у сімейних взаєминах. Однак, якщо для студентів-гуманітаріїв характерними стратегіями подолання життєвих труднощів, кризових ситуацій у родині є альтруїзм, то у студентів-психологів найчастіше виявляється стратегія збереження апломбу. Тобто, студенти-психологи за умови виникнення складної життєвої ситуації в сім'ї намагаються робити вигляд і вести себе так, щоб інші вважали, що в них усе гаразд.

Проте, як уже зазначалося, найменша представленість адаптивних стратегій подолання кризових станів спостерігається в обох вибірках у сфері проблем здоров'я. Це зумовлено особистісним та професійним становленням у студентів-гуманітаріїв й студентів-психологів. Студенти-гуманітарії в ситуації фізичної травми або соматичного захворювання сприймають все це як те, що потребує великої кількості психологічних сил. Тому часто застосовуються такі стратегії, як втеча від реальності або заміщення. У студентів-психологів неефективне подолання кризового стану спричинене особливостями навчальної діяльності, яка відбувається в умовах переважання теоретичного аспекта над практичним. Нехтування власним здоров'ям віддзеркалюється в стратегіях – неприйняття та інтелектуалізація.

Неадаптивність у сфері взаємовідносин з однолітками в студентів-гуманітаріїв та студентів-психологів майже однакова (31,8 % та 32 % відповідно). Однак гуманітарії обирають найчастіше стратегію ізоляції, а психології проєкції.

У взаємовідносинах з викладачами та керівництвом досліджувані демонструють переважно часткову адаптованість, проте 33 % студентів-гуманітаріїв «неадаптовані» до кризових ситуацій у цій сфері. Варто відзначити, що студенти найчастіше обирають стратегії неприйняття та ухилення від проблеми, а деякі – агресивність. Стосовно студентів-психологів (31 %) слід підкреслити, що типова неадаптивна стратегія – збереження апломбу.

Важливими для обох груп є навчальна діяльність та професійна діяльність. Так, у студентів-гуманітаріїв 40,1 % демонструють неадаптованість – збереження апломбу та ухилення від проблеми. У студентів-психологів виявляють 42 % неадаптивні стратегії в навчальній діяльності, вони найчастіше застосовуються такі стратегії, як збереження апломбу та неприйняття.

Отже, аналіз використання різних стратегій у поведінці студентів-гуманітаріїв та студентів-психологів дозволяє зазначити, що в цілому обидві групи намагаються використовувати адаптивні чи частково адаптивні стратегії вирішення складних життєвих ситуацій. Однак виявляється суттєва доля досліджуваних, у поведінці яких найменше представлені такі стратегії, як «співпраця», «альтруїзм», «надання смислу тому, що відбувається», «пошук підтримки та емоційної розрядки». Усе, безсумнівно, відображається на соціально-психологічних взаємовідносинах за умов кризових ситуацій, особливо це стосується гуманітаріїв.

За результатами методики Л. Сонді ми намагалися виявити особливості взаємозв'язку між факторами цілісності (Л. Сонді) й структурними складовими полісистемної цілісності особистості в студентів-гуманітаріїв та студентів-психологів.

В даному випадку суттєвою детермінантою мотиваційної сфери особистості є динамічне співвідношення бажаних життєвих цілей та того, що є безпосередньо доступним, пов'язаним зі здійсненням конкретних цілей. Дане співвідношення може поступово змінюватись в процесі діяльності і в залежності від життєвих обставин.

Тобто, полісистемна цілісність особистості виявляється взаємопов'язаною із факторами, які уособлюють цілісність особистості у концепції Л. Сонді. Отже, «фактор h» (потяг до життя), «фактор p» (поширення влади над оточенням, підґрунтя щодо

потреби трансформувати у свідомі (+) чи несвідомі (-) акції потягу), «фактор е» (совісність – відсутність совісті; терпимість – нетерплячість; доброта – злобність; готовність допомагати – злорадство), «фактор һу» (механізми психологічного захисту за типом блокування чи мімікрії перед небезпекою, амбітендентністю у відношенні двох потреб: ніжне кохання або розбещеність), «фактор к» (позиція, що приймає чи не приймає. Функція пов'язана із протилежними тенденціями «Я»: залучення до себе – інтросекція (+) або негативизм, зречення (-), «фактор т» (стремління чеплятися за життя й буття; залежність від батьків або, навпаки, бажання бути вільним. Відзначені фактори виявили суттєвий кореляційний зв'язок із особистісними чинниками, що увійшли до структури цілісності особистості (за методикою Л. Сонді)

За результатом факторного аналізу виявлено, що для обох груп досліджуваних найсуттєвішими сферами, з якими пов'язана полісистемна цілісність особистості, є переживання краси як етичної категорії, «любов», «наявність вірних друзів», «упевненість у собі, свобода від внутрішніх суперечностей», «пізнання (підвищення освіти, розвиток культури, інтелекту)», «свобода як незалежність у вчинках та діях», «щасливе сімейне життя», «творчість». Тобто, схильність щодо самореалізації та реалізації потреби в діяльності та академічній діяльності студентів-гуманітаріїв, студентів-психологів сприяє самоорганізації полісистемної цілісності особистості.

Статистично значущі відмінності виявлені за шкалою «висока емоційна стабільність», сила «Я» (шкала «С», Кеттелл), «самодостатність» (шкала «Q²») і «мрійливість», «розвинена уява» (шкала «М»). При цьому «самодостатність» і «мрійливість» у «адаптивних» студентів-гуманітаріїв не виходять за рамки середніх значень. Імовірно, що надвисока «незалежність від групових норм» також не є сприятливим чинником для вибору оптимальних адаптивних стратегій, що сприяють самоорганізації полісистемної цілісності особистості.

Разом з тим і «надвисока відірваність від реальності», «непрактичність» не є позитивними факторами у виборі успішних стратегій, що сприяють самоорганізації полісистемної цілісності особистості. На заваді успішній саморганізації у «неадаптивних» студентів-гуманітаріїв постає «недостатність уяви», «надвисока практичність», «залежність від групової думки», «соціального схвалення».

Означені відмінності дозволяють зазначити, що «адаптивні» у процесі самоорганізації полісистемної цілісності особистості студенти-психологи: більше спираються на логіку, ніж почуття («Т»); переважання фактору h (потяг до життя за Л. Сонді); менше фрустровані («Q4»); менше піддаються почуттю провини й депресивним станам («О»); не такі активні та імпульсивні («F»), як «неадаптивні», тобто більш серйозні та розсудливі; мають тенденцію до прояву совісності (за Л. Сонді).

Таким чином, «адаптивного» студента-психолога від «неадаптивного» відрізняє керування логікою, схильність до наповненості життя. Водночас «адаптивного» студента-гуманітарія від «неадаптивного» відрізняє менша екстравертованість, розвинена уява.

Отже, як уже зазначалося, «адаптивність» стратегій поведінки й самоорганізації полісистемної цілісності особистості може забезпечуватися різними поєднаннями

факторів (Л. Сонді) та характерологічних властивостей особистості, тому пошук лише лінійних кореляцій індивідуальних характеристик із «адаптивних» стратегій є недостатнім для вирішення поставлених завдань. У зв'язку з вищезазначеним для подальшого вирішення завдань необхідно задіяти дисперсійний та кластерний аналіз.

За результатами дисперсійного аналізу ми з'ясували, що існують нелінійні залежності факторів (за Л. Сонді) на вибірці студентів-гуманітаріїв з: «фактор е+» - совісність ($p=0,005$); деякими критеріями «адаптивності» стратегій поведінки ($p=0,07$).

На вибірці студентів-психологів параметра «фактору т» з: деякими складовими полісистемної цілісності особистості ($p=0,01$); деякими критеріями «адаптивності» стратегій поведінки ($p<0,05$).

Висновки та подальші перспективи досліджень. Отже, «полісистемна цілісність» пов'язана з успішністю стратегій як у студентів-психологів, так і в студентів-гуманітаріїв (хоча тут означений зв'язок виражений менше), але нелінійного характеру. Фактором, що сприяє самоорганізації полісистемної цілісності особистості є яскраво виражений «фактор h».

У студентів-психологів, за нашими спостереженнями, неуспішність самоорганізації полісистемної цілісності особистості пов'язана із показниками (нижче середнього рівня): «активність», «уміння налагоджувати стосунки», «конкурентність», «самостійність», «сумлінність», що є яскравою характеристикою полісистемної цілісності особистості. Тобто відсутність достатнього рівня розвитку означених властивостей є характерною саме для яскраво виражених «полісистемної цілісності особистості» студентів-психологів і може слугувати чинником неуспішності самоорганізації полісистемної цілісності особистості. У «неадаптивних» студентів-гуманітаріїв неуспішності самоорганізації полісистемної цілісності особистості сприяє такий показник, як «конкурентність».

Між параметром «полісистемна цілісність особистості» та адаптивністю стратегій у студентів-гуманітаріїв нелінійних залежностей не виявлено. Тобто, успішність самоорганізації полісистемної цілісності особистості більше пов'язана із «фактором h», «фактором е», ніж з «фактором d», «фактором т».

Із представленої вибірки: 110 осіб (студенти-психологи) нами було виокремлено 28 досліджуваних, котрі демонструють «адаптивні» стратегії самоорганізації полісистемної цілісності особистості; 102 особи (студенти-гуманітарії) нами було виокремлено 20 досліджуваних котрі також виявляють «адаптивні» стратегії самоорганізації полісистемної цілісності особистості.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з висвітленням взаємодії структурних складових полісистемної цілісності, сутності самоорганізаційних процесів.

Список використаних джерел

1. Аверинцев С.С. Славянское слово и традиция эллинизма / С.С. Аверинцев // Вопросы литературы, 1976. - № 11. – С. 19-44.
2. Балл Г. Система принципів раціогуманізму / Г. Балл // Психологія і суспільство. – 2011. - № 4. – С. 16-32.

3. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. / М.М. Бахтин. – М.: Искусство, 1979. – 424с.
4. Берталанфи Л. Общая теория систем / Л. фон Берталанфи. – [2-е д.]. – М.: Мир, 1960. – 328 с.
5. Блауберг И.В. Понятие целостности и его роль в научном познании. //И.В. Блауберг, Э.Г. Юдин. - М.: Знание, 1972. – 270 с.
6. Блауберг И.В. Системный подход и системный анализ / И.В. Блауберг, Э.М. Мирский, В.Н. Садовский // Системные исследования. Методологические проблемы. Ежегодник 1982. - М.: Наука, 1982. – 402 с.
7. Каган М.С. Системность и целостность // Вопросы философии. – 1996. - № 12. – С. 13-18
8. Коляда В.И. Целостность личности: Социально-аксиологический аспект / Виктор Иванович Коляда. дис...канд. фил. наук: 09.00.11, Саратов, 2003. – 148 с.
9. Максименко С.Д. Генезис существования личности / С.Д. Максименко. – Киев: КММ, 2006. – 240 с.
10. Обуховский К. Психологическая теория строения и развития личности / К. Обуховский. // Психология формирования и развития личности. – М.: Наука, 1981. – 45-67.

Spisok vikorostanih dzherel

1. Averintsev S.S. Slavyanskoe slovo i traditsiya ellinizma / S.S. Averintsev // Voprosy literatury, 1976. – № 11. – С. 19-44.
2. Ball G. Sistema printsipiv ratsiogumanizmu / G. Ball // Psikhologiya i suspil'stvo. – 2011. –№4. – S. 16-32.
3. Bakhtin M.M. Estetika slovesnogo tvorchestva. / M.M. Bakhtin. – М.: Iskusstvo, 1979. – 424s.
4. Bertalanfi L. Obshchaya teoriya sistem / L. fon Bertalanfi. – [2-е d.]. – М.: Mir, 1960. – 328 s.
5. Blauberger I.V. Ponyatie tselostnosti i ego rol' v nauchnom poznanii. / I.V. Blauberger, E.G. Yudin. – М.: Znanie, 1972. – 270 s.
6. Blauberger I.V. Sistemnyy podkhod i sistemnyy analiz / I.V. Blauberger, E.M. Mirskiy, V.N. Sadovskiy // Sistemnyye issledovaniya. Metodologicheskie problemy. Ezhegodnik, 1982. – М.: Nauka, 1982. – 402 s.
7. Kagan M.S. Sistemnost' i tselostnost' // Voprosy filosofii. – 1996. – № 12. – S. 13-18.
8. Kolyada V.I. Tselostnost' lichnosti: Sotsial'no-aksiologicheskiy aspekt / Viktor Ivanovich Kolyada. dis...kand. fil. nauk: 09.00.11, Saratov, 2003. – 148 s.
9. Maksimenko S D. Genezis sushchestvovaniya lichnosti / S.D. Maksimenko. – Kiev: KMM, 2006. – 240 s.
10. Obukhovskiy K. Psikhologicheskaya teoriya stroeniya i razvitiya lichnosti / K. Obukhovskiy. // Psikhologiya formirovaniya i razvitiya lichnosti. – М.: Nauka, 1981. – 45-67.

Geyko E.V. Specificity of self-poly system integrity of the individual. On the basis of the results of theoretical analysis and empirical evidence highlights the functional constituents polysystemic integrity of the person of students of humanities, as well as the students of the future psychologists. Determined specifics proper polysystemic integrity of future psychologists. "Polysystem integrity" consists of the following levels: submodalities polar categories, bipolar categories. It was determined that the construct "Polysystem personal integrity" interacts with the internal factors "individual psychological characteristics" (temperamental psychological characteristics) and "personality".

Consequently, "multisystem integrity" associated with successful strategies as students, psychologists and students in the humanities (although this relationship is expressed appointed less), but non-linear. Factors contributing multisystem integrity of the individual self is pronounced «factor h».

Students of psychology, according to our observations, self-organized multisystem failure related to the integrity of the individual indicators (below average), "activity", "ability to establish relations", "competition", "autonomy", "honesty", which is bright multisystem characteristic integrity of the individual. That lack of a sufficient level of the aforementioned properties are characteristic of pronounced multisystem «integrity of the individual» students and psychologists can serve as a factor in the failure of self multisystem integrity of the individual. In «not adapted» humanities students self multisystem failure integrity of the individual contributes to an indicator such as «competition».

Key words: humanists, Polysystem personal integrity, psychologists, personal integrity.